

Jerzy Kranz*

Zbrojny konflikt rosyjsko-gruziński (2008) w świetle prawa międzynarodowego

Zbrojny konflikt rosyjsko-gruziński w lecie 2008 r. skłania do rozważań nie tylko nad długofalowymi zamiarami polityki rosyjskiej w obszarze tzw. bliskiej zagranicy, lecz również nad międzynarodowoprawną legalnością tej operacji wojskowej. W tym kontekście należy się zastanowić nad aspektami prawnymi stacjonowania rosyjskich sił pokojowych w Gruzji przed sierpniem 2008 r., legalnością użycia siły przez Gruzję i Rosję oraz secesją Osetii Południowej i Abchazji.

1. Od początku lat 90. niepodległa Gruzja próbowała odzyskać zbrojnie kontrolę nad jej dwoma regionami – Abchazją i Osetią Południową, wspomaganymi finansowo i wojskowo przez Rosję. Oceniając działania Gruzji, należy pamiętać, iż Rosja nie ułatwiała ułożenia poprawnych stosunków Gruzinów z Abchazami i Osetyjczykami (*divide et impera*). Moskwa dążyła i dąży do utrzymania swojej strefy wpływów w regionie Kaukazu, a jej polityka sprowadza się w wielu przypadkach do interwencji w sprawy wewnętrzne sąsiadujących państw¹. Jednym z jej istotnych aspektów jest dążenie do kontroli i dominacji w dziedzinie dostaw ropy i gazu oraz opanowania sieci przesyłowych tych surowców w innych państwach.

Porażki militarne Gruzji po 1991 roku znajdowały swój wyraz w umowach rozejmu, których treść oraz realizacja noszą piętno tych niepowodzeń. Były prezydent Gruzji Eduard Szewardnadze przypomniał w 2006 roku, że podpisując te umowy, nie miał innego wyjścia i musiał godzić się na ich treść².

* dr habil., profesor Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie.

¹ Zob. R.D. Asmus, *A Little War that Shook the World: Georgia, Russia, and the Future of the West*, Palgrave Macmillan, 2010; Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. *Report* (September 2009), vol. I-III; House of Commons. Defence Committee. *Russia: A new confrontation?*, Tenth Report of Session 2008–09, Published on 10 July 2009; *Report by the Government of Georgia on the Aggression by the Russian Federation Against Georgia*, August 2009 – <http://www.civil.ge/files/files/GeorgianGovernmentReportWar.pdf>; N.M. Shanahan Cutts, *Enemies Through the Gates: Russian Violations of International Law in the Georgia/Abkhazia Conflict*, "Case Western Reserve Journal of International Law", vol. 40 (2007-2008), s. 281-310.

² *Georgia: Ex-President Shevardnadze Discusses 1992 South Ossetia Agreement* (Radio Free Europe/Radio Liberty, 2006): "To put it briefly, the Georgians were not ready for war and they were defeated. (...) There was a danger that Russian troops would interfere in the conflict. So when [President Gamsakhurdia] escaped from Georgia [eds: after the January 1992 military coup that ousted him] and I returned to the country, our main purpose was to stop military operations. I then met with [Russian] President [Boris] Yeltsin in Dagomys, near Sochi, and we agreed to put a halt to hostilities. A [Joint Control] Commission made of Georgian, Russian, and Ossetian representatives was set up to monitor the implementation of the agreement, and that was it. (...) There was no other way out for us" – www.globalsecurity.org/military/library/news/2006/02/mil-060223-rferl04.htm; warto przypomnieć, że zgodnie z Umową z Mińska (8 grudnia 1991): "We, the Republic of Belarus, the Russian Federation and the Republic of Ukraine (...) conclude that the USSR has ceased to exist as a subject of international law and a geopolitical reality. (...) Article 1. The high contracting parties form the Commonwealth of Independent States. (...) Article 5. The high contracting parties recognize and respect one another's territorial integrity and the inviolability of existing borders within the Commonwealth. They guarantee

Umowy te, nie kwestionując integralności terytorialnej Gruzji, potwierdzały ograniczenie gruzińskich kompetencji.

Umowa o zasadach uregulowania konfliktu gruzińsko-osetyjskiego podpisana 24 czerwca 1992 roku³ między Rosją i Gruzją (zwana Umową z Soczi lub z Dagomysu), dotyczyła zawieszenia ognia, wycofania wojsk oraz ustanowienia mechanizmów stabilizujących. Uzupełniało ją Memorandum (też umowa międzynarodowa) w sprawie zapewnienia bezpieczeństwa i wzmocnienia wzajemnego zaufania między stronami konfliktu gruzińsko-osetyjskiego z 17 kwietnia 1996 roku, podpisane przez Gruzję i Osetię Południową (przy mediacji Rosji i z udziałem Republiki Osetii Północnej)⁴. Zawierało ono zobowiązanie stron do niestosowania siły lub groźby użycia siły, ustanawiając Rosję gwarantem wykonania tej umowy.

Instrumentami wykonania umowy z 1992 roku były Mieszana Komisja Kontroli oraz Mieszane Siły Utrzymania Pokoju (*peacekeeping*), działające w tzw. strefie konfliktu (rejon Cchinkali) i w części tzw. korytarza bezpieczeństwa (wzdłuż granic dawnego autonomicznego rejonu Osetii Południowej). W skład Komisji weszli przedstawiciele Rosji, Gruzji, Osetii Północnej (republika rosyjska) oraz władz Osetii Południowej. W umowach z 1992 roku i z 1996 roku nie sprecyzowano liczebności, statusu oraz okresu działania sił mieszanych. Na mocy aktów prawnych Mieszanej Komisji Kontroli siły te liczyły 1500 żołnierzy (po 500 żołnierzy z Rosji, Gruzji i Osetii), okres ich stacjonowania ustalany był przez głowy państw Gruzji i Rosji, a na ich czele stał rosyjski generał⁵.

Umowa o rozejmie i rozdzieleniu sił zbrojnych z 14 maja 1994 roku zawarta została między Gruzją i Abchazją (a nie Rosją)⁶. Przewidywała ona wyrzeczenie

openness of borders, freedom of movement for citizens and of transmission of information within the Commonwealth”.

³ *Соглашение о принципах урегулирования грузино-осетинского конфликта*, 24.06.1992 – <http://sojcc.ru/soglashenia/51.html>; tłumaczenie angielskie – www.aei.org/publications/pubID.28464/pub_detail.asp.

⁴ *Memorandum on Measures to Provide Security and Strengthen Mutual Trust Between Sides in the Georgian-Ossetian Conflict*, April 17, 1996 – www.intstudies.cam.ac.uk/centre/cps/documents_gum_memo.html.

⁵ *Протокол № 1 заседания Смешанной контрольной комиссии по урегулированию грузино-осетинского конфликта от 4 июля 1992 года* – <http://sojcc.ru/soglashenia/115.html>; *Протокол № 2 заседания Смешанной контрольной комиссии от 6 июля 1992 года* – <http://sojcc.ru/soglashenia/119.html>; *Протокол № 3 заседания Смешанной контрольной комиссии от 12 июля 1992 года* – <http://sojcc.ru/soglashenia/124.html>.

⁶ *Agreement on a Cease-Fire and Separation of Forces, Signed in Moscow on 14 May 1994* – www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/MHII-65FB8X?OpenDocument. O ponurych okolicznościach zawarcia tej umowy pisze E.M. Kozhokin, *Georgia-Abkhazia*, (w:) J.R. Azrael, E.A. Payin (red.), *U.S. and Russian Policymaking with Respect to the Use of Force*, RAND Corporation, Santa Monica 1996: “Following an October 1992 Abkhazian offensive (...) the Georgian government felt it had no choice but to sign the so-called Sochi Agreement (an ‘Agreement On A Cease-Fire in Abkhazia and On A Mechanism To Ensure Its Observance’ signed on July 27, 1993). (...) By way of down payment on the price Russia was sure to exact, Shevardnadze agreed in December 1993 to enroll Georgia in the Commonwealth of Independent States. Furthermore, he agreed that a third party peace-keeping force should be deployed in Abkhazia, where Georgian and Abkhazian forces (...) continued to engage in periodic skirmishes, and where ruthless ‘ethnic cleansing’ by Abkhazian authorities continued to generate large flows of Georgian refugees. And, in February 1994, he even endorsed a joint Russian-Georgian petition to the U.N. in which he agreed to the deployment of Russian troops as part of an international peace-keeping force under U.N. auspices. (...) Shevardnadze quickly discovered that the idea of Western participation in a peace-keeping operation in Abkhazia was a non-starter. (...) Accordingly, he bit the bullet and on May 10, 1994 joined Ardzinba in asking the Council of Leaders of the CIS to deploy peace-keeping forces on the only terms

się stosowania siły oraz utworzenie (bez udziału Gruzji) w tzw. strefie konfliktu sił pokojowych Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP), mających za zadanie monitorowanie i utrzymanie rozejmu; wojska gruzińskie miały wycofać się poza granice Abchazji. Okres pobytu sił pokojowych i ich mandat nie zostały sprecyzowane w umowie z 1994 roku, były jednak corocznie przedłużane uchwałą WNP. W roku 2003 prezydenci Rosji i Gruzji, a następnie Rada Szefów Państw WNP, uzgodnili, że siły te stacjonować będą bezterminowo. Uchwała Rady przewidywała, że każda strona może w dowolnym terminie zażądać zakończenia misji tych sił, co powinno nastąpić w ciągu jednego miesiąca⁷.

Powyższe umowy nie przewidywały operacji ofensywnych (*peace-enforcement*). Ustanowienie sił pokojowych odbywa się zawsze za zgodą stron konfliktu, w tym państwa, na którego terytorium mają działać (potwierdzają to dokumenty rosyjskie z 1996 roku⁸). Rosyjska koncepcja sił pokojowych na obszarze posowieckim sprowadza się do tego, że w ich skład wchodzi tylko żołnierze stron konfliktu⁹. Rosja wymusza tworzenie sił pokojowych zdominowanych przez jej wojsko (często pod auspicjami WNP), nie toleruje neutralnego *peacekeepingu* i dopuszcza podmioty bezstronne jedynie w charakterze obserwatorów, co nie spotyka się z oporem państw zachodnich (rosyjski *peacekeeping* nie miał mandatu Rady Bezpieczeństwa ONZ na podstawie rozdziału VII Karty NZ). W gruncie rzeczy, Rosja jest częścią problemu, a nie instrumentem rozwiązania problemu¹⁰.

Zarówno Komisja, jak i tzw. siły pokojowe zdominowane były w praktyce przez Rosję. Działalność tych organów okazała się mało efektywna i gruncie

available – terms that were spelled out in an agreement that was signed on May 14 and resulted (...) in the deployment of 3,000 Russian troops (five battalions) along both sides of the Inguri River, the dividing line between Abkhazia and (ethnic) Georgia. (...) According to the May 14 agreements, this initial deployment of Russian troops was supposed to be supplemented in the fall of 1994 by the deployment of troops from other CIS countries. However, this second deployment, which would in any event have been purely symbolic, never occurred”.

⁷ Решение Совета Глав Государств СНГ о пребывании коллективных сил по поддержанию мира в зоне конфликта в Абхазии, Грузия и мерах дальнейшего урегулирования конфликта (принято 25.07.2003 – 19.09.2003 в рабочем порядке советом глав государств СНГ) – www.inpravo.ru/data/base424/text424v218i276.htm.

⁸ Zob. *Decision on the Adoption of the Statute on Collective Peace-keeping Forces in the Commonwealth of Independent States*, Adopted in Moscow on 19 January 1996 oraz *Decision on the Concept for Prevention and Settlement of Conflicts in the Territory of States Members of the Commonwealth of Independent States*, Adopted in Moscow on 19 January 1996 w: General Assembly, Security Council (A/51/62, S/1996/74). *Maintenance of International Security. Comprehensive Review of the Whole Question of Peace-keeping Operations in All Their Aspects*. Letter Dated 26 January 1996 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations Addressed to the Secretary-General. Zob. też K. Jeffers, *Misreading Moscow. Toward A New Interpretation of Russian Peacekeeping in the Early 1990s*, Spring 2006 – <http://fletcher.tufts.edu/research/2006/Jeffers.pdf>

⁹ Szerzej G. Nolte, *Eingreifen auf Einladung*, Berlin 1999, s. 461–466. Zob. też Council of Europe. Parliamentary Assembly – Resolution 1633 (2008) (2.10.2008): “4. (...) The Assembly is of the view that the peacekeeping format in the end proved that it could not fulfil its intended function and peacekeepers effectively did not succeed in their mission to protect the lives and property of the citizens in the conflict area. It therefore regrets that earlier calls to discuss a change in the format of the peacekeeping and conflict resolution process were rejected by the South Ossetian and Russian sides”.

¹⁰ R.D. Asmus, R. Holbrooke, *Black Sea Watershed*, “The Washington Post”, August 11, 2008: “We should not pretend that Russia is a neutral peacekeeper in conflicts on its borders. Russia is part of the problem, not the solution”.

rzeczy podtrzymywała konflikt. Wiosną 2008 roku Gruzja zaproponowała nową formułę składu Komisji, co odrzuciła Rosja i Osetia Południowa¹¹.

Ze względu na stroniczą rolę sił rosyjskich/WNP władze gruzińskie wielokrotnie zapowiadały, iż wystąpią o ich wycofanie. Dopiero jednak 29 sierpnia 2008 roku rząd gruziński podjął formalnie decyzję o wszczęciu procedur dotyczących wypowiedzenia wszystkich umów umożliwiających pobyt wojsk rosyjskich na terytorium Gruzji¹². Krok ten miał na celu likwidację wszelkich podstaw prawnych dla stacjonowania wojsk rosyjskich na terytorium Gruzji. Przypomnijmy też, iż w 2006 roku Rosja i Gruzja zawarły umowę o likwidacji rosyjskich baz wojskowych na terenie Gruzji¹³.

2. Rosja czyniła bez wątpienia wiele, by sprowokować Gruzję i czekała na dogodną okazję do wciągnięcia Gruzji w pułapkę¹⁴. Czy konflikt wokół Gruzji, po wielu latach ślimaczenia się, był do rozwiązania drogą pokojową?¹⁵ Należy w to wątpić, choć z pewnością napięty *status quo* można było przedłużać. Polityka i aspiracje prozachodnie Gruzji stawały się dla Rosji nie do zniesienia i ten element należy uznać za fundamentalną przyczynę konfliktu zbrojnego w lecie 2008 r. W obliczu narastającego napięcia (zwłaszcza po uznaniu Kosowa i bukareszteńskim szczycie NATO), obie strony brały coraz bardziej pod uwagę opcję militarną¹⁶, co zresztą przyznał prezydent Rosji¹⁷.

¹¹ N. Nilsson, *Tbilisi Withdraws from the Joint Control Commission; Proposes New Format for South Ossetia* (03/19/2008 Issue of the CACI Analyst) – www.cacianalyst.org/?q=node/4816; V. Socor, *South Ossetia Joint Control Commission Ingloriously Mothballed* (March 7, 2008) – www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2372864.

¹² *Government Formally Scraps Russian Peacekeeping*, 29 August 2008 – www.civil.ge/eng/article.php?id=19341; *Prime Minister's Decree #550 on the Implementation Measures of the Resolution*, 29 August 2008 – www.civil.ge/eng/article.php?id=19343.

¹³ 31 marca 2006 roku Gruzja i Rosja podpisały umowę o likwidacji rosyjskich baz wojskowych na terenie Gruzji (pozostałości z czasów sowieckich) w terminie do 2008 roku (Rosja postulowała początkowo 11-letni termin ich wycofania). W zamian Gruzja zobowiązała się do nieustanawiania na swym terytorium obcych baz wojskowych, zob. *Transcript of Remarks and Response to Media Questions by Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation Sergey Lavrov*, Sochi, August 26, 2008 – www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/1ea7f31a718b3783c32574b30042c162?OpenDocument. Wcześniejsze porozumienie rosyjsko-gruzińskie o wycofaniu z Gruzji wojsk rosyjskich w terminie do 1995 roku nie zostało zrealizowane, zob. *Протокол переговоров правительственных делегаций Российской Федерации и Республики Грузия от 9 апреля 1993 года* – <http://sojcc.ru/soglashenia/184.html>.

¹⁴ *Creeping Annexation of Abkhazia: New Russian Federation Policies Boost Illegal Support to Separatist Rebels* – <http://209.85.135.104/search?q=cache:WHLmmfTRWwkJ:geo-diaspora.nl/images/Creeping%2520Annexation.doc+cis+transfer+of+military+hardware+2008&hl=de&ct=clnk&cd=3&gl=de>

¹⁵ Zob. S. Koziej, *Zmiany w strategii i taktyce wojskowej w pozimnowojennych kryzysach i konfliktach zbrojnych*, (w:) *Świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej. Dylematy prawa i polityki* (red. J. Kranz), Warszawa 2009, s. 297-340.

¹⁶ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. *Report* (September 2009), vol. II: "There is sufficient evidence to support the finding that all the conflicting parties – Georgia, Russia, South Ossetia, and Abkhazia – prepared for armed confrontation in the summer of 2008, with preparations being intensified and concentrated at the beginning of August" (s. 230/231); "By any reasonable definition, the sum of actions undertaken by Russia by mid-2008 amounted to a threat of force vis-à-vis Georgia" (s. 235).

Russia: a new confrontation? (przypis 1): "Responsibility for the conflict was shared, in differing measures, by all parties. Both Russia and Georgia share responsibility for the humanitarian consequences of the conflict that have left hundreds dead and thousands displaced from their homes. Russia provoked Georgia through its actions over many years. Russian provocation included fuelling separatism in the region through the distribution of passports in the breakaway Georgian territories, building up its military forces in the region and through its recognition of the separatist territories in Spring 2008. President Saakashvili's decision to launch an offensive on 7 August was politically reckless. Russia reacted swiftly to

Jeszcze kilka dni przed wybuchem konfliktu dowództwo zdominowanych przez Rosję sił pokojowych oficjalnie odradzało podróżowanie do strefy konfliktu w Osetii Południowej, a Rosja zorganizowała ewakuację zagrożonej ludności cywilnej do Osetii Północnej¹⁸. Atak wojsk gruzińskich na terytorium Osetii Południowej rozpoczął się w nocy z 7 na 8 sierpnia 2008 roku i był oficjalnie uzasadniany naruszeniem rozejmu w wyniku ataków zbrojnych oddziałów osetyjskich na oddziały gruzińskie działające w ramach sił pokojowych oraz na wioski gruzińskie w Osetii Południowej¹⁹.

Reakcja Gruzji stanowiła wielkie ryzyko, ponieważ starcia zbrojnego z Rosją wygrać nie mogła. Znane są w tym względzie ostrzeżenia ze strony USA²⁰. Nie usprawiedliwiający prezydenta Gruzji można się jednak zastanawiać, jakie są granice uległości? Czy postawa władz węgierskich (1956) lub czeskich (1968) była równie nieodpowiedzialna i czy państwa zachodnie uczyniły wówczas wszystko co było możliwe?

remove Georgian forces from South Ossetia. Russia also acted with disproportionate and illegal use of force by encroaching deep into Georgian territory, far beyond the conflict area" (§ 74).

¹⁷ *President of Russia. Interview with Russian Television Channels*, December 24, 2008: "D. Medvedev: We had the impression that our neighbour was not quite right in the head, but we did not imagine it was to this degree. But they were making preparations. (...) At that moment I began to suspect that he had decided to carry out a military operation. So we of course also prepared for this eventuality, and I think that our preparations helped to ensure that our losses in the operation were minimal. The Russian army destroyed Georgia's military infrastructure and at the same time avoided action that would not have been humane" – http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2008/12/24/1916_type82916_210970.shtml

¹⁸ *Joint Peacekeeping Forces ask to refrain from visiting Georgian-Ossetian Conflict Zone* (6.08.2008) – <http://redtram.com/go/141370572/>; Memorial Human Rights Center, Moscow – *Северная Осетия принимает раненых и беженцев из Южной Осетии. Ситуация в зоне бедствия* (2–11 августа 2008) – www.memo.ru/hr/hotpoints/caucas1/index.htm.

¹⁹ *Statement of the Government of Georgia Regarding the Situation in the South Ossetia Region of Georgia*, 8. August 2008: "Over the last several hours, separatist rebels in South Ossetia have undertaken a series of military attacks against unarmed civilians and peacekeeping forces in several villages near Tskhinvali. (...) According to available data, hundreds of armed personnel and heavy military equipment have crossed from Russia to Georgia through the Roki tunnel. To protect peaceful civilian populations and to prevent further military attacks, the Government of Georgia has been forced to take adequate measures" – www.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=459&info_id=7170; *Security Council Hears Conflicting Russian, Georgian Views of Worsening Crisis as Members Seek End to Violence in Day's Second Meeting on South Ossetia* (SC/9418), 8 August 2008 – Iraki Alasania (Georgia): "Georgia's action had been taken in self-defence, after repeated armed provocations, and with the sole goal of protecting the civilian population and saving the lives of residents from various ethnic backgrounds; (...) A senior official from the Georgian Ministry of Defense said Georgia had decided 'to restore constitutional order in the entire region' of South Ossetia", 8 August 2008 – www.civil.ge/eng/article.php?id=1894

Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. Report (September 2009), vol. II: "The Russian Commander of the Joint Peacekeeping Forces in Tskhinvali, General Marat Kulakhmetov, reported on 7 August at 17:00 that he could not stop the attacks by the *de facto* regime irregular forces" (s. 250).

²⁰ *Secretary Condoleezza Rice Addresses U.S.-Russia Relations at the German Marshall Fund*, Washington, D.C., September 18, 2008: "To be sure, Georgia's leaders could have responded better to the events last month in South Ossetia, and it benefits no one to pretend otherwise. We warned our Georgian friends that Russia was baiting them, and that taking this bait would only play into Moscow's hands. But Russia's leaders used this as a pretext to launch what, by all appearances, was a premeditated invasion of its independent neighbor" – www.state.gov/secretary/rm/2008/09/109954.htm; zob. też wypowiedzi wysokich urzędników USA (E. Edelman, D. Fried – 9.09.2008) – www.civil.ge/eng/article.php?id=19455 oraz ambasadora USA w Rosji (22.08.2008) – www.iht.com/articles/ap/2008/08/22/europe/EU-Russia-Georgia-US.php.

Trudno negocować co do zasady możliwość użycia siły przez Gruzję wobec oddziałów separatystycznych na jej terytorium. Czy jednak Gruzja, rozpoczynając operację zbrojną, nie naruszyło prawa międzynarodowego?²¹ Czy Osetia Południowa, której oddziały dokonywały ataków zbrojnych, podlega ochronie Karty NZ jako tzw. władztwo faktyczne (*de facto regime*)²²?

Pod tym ostatnim pojęciem rozumie się ustabilizowaną i efektywną władzę na danym terytorium, pretendującą do statusu państwa, która ma jednak kłopoty z międzynarodowoprawnym uznaniem przez większość państw, w tym z członkostwem w ONZ lub innych organizacjach międzynarodowych. Jako przykład nieuznawanego przez żadne państwo władztwa podaje się Naddniestrze, Górski Karabach, a – do sierpnia 2008 r. – także Osecję Płd. i Abchazję (Turecka Republika Cypru Płn. uznawana jest tylko przez Turcję). RFN traktowała nieistniejącą obecnie NRD jako *de facto regime*; niektórzy autorzy przypisują podobny status Tajwanowi. Zauważmy jednak pewne różnice: NRD lub Tajwan były lub są uznawane przez szerszą grupę państw i posiadały członkostwo niektórych organizacji międzynarodowych.

W doktrynie prawa międzynarodowego dokonuje się stopniowania podmiotowości międzynarodowoprawnej od uznania za stronę wojującą, przez uznanie za powstańców aż do szczybla w postaci władztwa faktycznego (*de facto regime*)²³. To ostatnie korzysta z międzynarodowoprawnej ochrony, w tym zakazu używania wobec niego siły zbrojnej²⁴.

W chwili rozpoczęcia działań zbrojnych istotne było ustalenie stabilności i skuteczności władztwa Osecji Płd. i Abchazji. Niezależnie od całkowitego braku ich międzynarodowego uznania, władztwo to nie wydawało się stabilne, ponieważ funkcjonowało dzięki wsparciu Moskwy oraz w kontekście zawartych umów rozejmu i obecności sił pokojowych. Władztwo Abchazji wydawało się nieco stabilniejsze niż Osetii Południowej. Osetia Południowa i Abchazja nie były jednak uznane za państwo (również przez Rosję), nie ogłosiły przed latem 2008 r. secesji z państwa gruzińskiego i we wszystkich rezolucjach RB ONZ (za zgodą Rosja), a także WNP, OBWE i UE określane były wyraźnie jako część Gruzji.

Umowy rozejmu, zawierane przez państwa z ruchami separatystycznymi lub powstańczymi, nie oznaczają automatycznie uznania za państwo lub *de facto regime*. Umowa z 1992 roku została podpisana przez Rosję i Gruzję, a Memorandum z 1996 roku zawarto między Gruzją a Osetią Południową. Obie prowincje nie zawierały jednak umów międzynarodowych z innymi państwami i w innych dziedzinach. Dodajmy, że nie są one stronami porozumień rozejmowych z 12 sierpnia i 8 września 2008 roku między Rosją a Gruzją z udziałem Francji.

²¹ O. Luchterhandt, *Völkerrechtliche Aspekte des Georgien-Krieges*, „Archiv des Völkerrechts”, Bd. 46 (2008), s. 435–480; zob. też Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. *Report* (September 2009), vol. I-III.

²² J. Abr. Frowein, *De facto Regime*, (w:) R. Bernhardt (red.), *Encyclopedia of Public International Law*, Amsterdam 1992, t. 1, s. 966–968.

²³ Szerzej G. Dahm, J. Delbrück, R. Wolfrum, *Völkerrecht*, Berlin 2002, t. I/2, s. 294–304.

²⁴ Zob. też rezolucję ZO ONZ 2625 (XXV) z 1970 roku: „Każde państwo ma obowiązek powstrzymania się od groźby lub użycia siły celem naruszenia międzynarodowych linii demarkacyjnych, jak linie rozejmowe ustanowione przez lub w wyniku porozumień międzynarodowych, których ono jest stroną, lub które z innych względów zobowiązane jest przestrzegać”.

W Osetii Południowej wojska gruzińskie wchodziły w skład (zdominowanych przez Rosję) sił pokojowych, istniała tam konkurencyjna struktura władz progruzińskich, a władze Gruzji kontrolowały około 30% jej terytorium (zamieszkanego obecnie przez około 60 tysięcy Osetyjczyków i Gruzinów; w 1990 roku Osetyjczycy stanowili 2/3 ludności). Abchazja jest regionem wieloetnicznym, w którym Abchazowie stanowili w 1990 roku około 20% ludności, a siły pokojowe składały się tam wyłącznie z wojsk rosyjskich.

Władze Osetii Południowej to w przeważającej większości byli oficerowie rosyjskiej armii lub służb specjalnych. Według trafnej oceny niektórych komentatorów Osetia Południowa to „przedsiębiorstwo czekistowskich generałów i osetyjskich bandytów, którego celem jest przejęcie jak największej ilości pieniędzy idących z Moskwy na walkę z Gruzją”²⁵ (podobna sytuacja panuje w Naddniestrzu).

Konkludując, Osetię Południową i Abchazję należało traktować jako zbuntowane prowincje państwa gruzińskiego, a nie jako *de facto regimes*. Ich kwalifikacja jako twory podobne do państwa (*state-like entities*)²⁶ wydaje się nieporozumieniem. Jeśli w ogóle, to Osetię Południową i Abchazję można by uznać za *de facto regimes* dopiero po proklamowaniu przez nie secesji latem 2008 r., a zwłaszcza uznaniu przez Rosję i zawarciu z nią traktatów²⁷.

Ich uznanie międzynarodowoprawne jest minimalne (Rosja, Nikaragua, Wenezuela), przy czym wydaje się prawnie wątpliwe, ponieważ powstały one w konsekwencji nielegalnego użycia siły przez Rosję, która w wyniku późniejszych umów ustanowiła tam swe bazy wojskowe oraz kontroluje i gwarantuje granice Osetii Południowej i Abchazji. Pojawia się także pytanie, komu w Osetii Południowej i w Abchazji przysługiwać by miało prawo do samostanowienia?

3. W Memorandum z 1996 roku Gruzja, a także władze Osetii Południowej i Rosja zobowiązały się do nieużywania siły zbrojnej. Naruszenie przez Gruzję tego zakazu usprawiedliwiać można ewentualnie naruszającymi rozejm działaniami zbrojnym oddziałów osetyjskich. Gdyby uznać Osetię Południową za władztwo faktyczne, korzystające z międzynarodowoprawnej ochrony, to w przypadku ataku gruzińskiego Osetia Południowa mogłaby się powołać na prawo do samoobrony i na tej podstawie wezwać na pomoc Rosję. Charakterystyczne jest jednak, iż powoływała się na tę podstawę tylko Rosja przy czym raczej incydentalnie i z różnym natężeniem w poszczególnych fazach konfliktu²⁸.

²⁵ Ю. Латынина, *О насильственном банкротстве ОАО «Южная Осетия»*, 8 августа 2008 г. – www.ej.ru/?a=note&id=8288.

²⁶ Tym terminem posługuje się w różnych miejscach (aczkolwiek nie zawsze konsekwentnie) Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. *Report* (September 2009).

²⁷ W tym sensie Council of Europe. Parliamentary Assembly – Resolution 1664 (2009) (29 April 2009): “15. [T]he Assembly calls on Georgia, Russia and the *de facto* authorities in South Ossetia and Abkhazia”; Council of Europe. Parliamentary Assembly – Resolution 1648 (2009) (28 January 2009): “25. The Assembly calls on Russia and the *de facto* authorities in South Ossetia and Abkhazia to: 25.1. guarantee the safety and security of all persons under their *de facto* control, not only in South Ossetia and Abkhazia but also in the occupied territories of the Akhgori district and Perevi, and in the Kodori Valley”.

²⁸ Security Council (S/2008/545). *Letter dated 11 August 2008 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the President of the Security Council*: “On

Jeśli natomiast nie uznać Osetii Południowej za państwo lub reżim *de facto* (co wydaje się słuszne), to użycie siły przez Gruzję przeciwko działaniom osetyjskich oddziałów nieregularnych nie stanowi naruszenia artykułu 2(4) Karty NZ i nie podpada pod kategorię samoobrony z artykułu 51 Karty NZ, ponieważ rebelia osetyjska nie miała charakteru zewnętrznej napaści zbrojnej. Ze strony Gruzji nie mamy też do czynienia z agresją, ponieważ Gruzja działała na swym obszarze państwowym, a jej obowiązki prawne dotyczyły głównie sfery *ius in bello*. Raport komisji międzynarodowej uznaje błędnie działanie Gruzji przeciwko oddziałom osetyjskim za samoobronę w rozumieniu artykułu 51 Karty NZ²⁹.

Jednym z celów operacji militarnej rozpoczętej przez Gruzję były jednak stacjonujące w Osetii Południowej oddziały rosyjskie w ramach sił pokojowych, aczkolwiek pojawiają się niejasności co do tego, czy atak gruziński w nocy z 7 na 8 sierpnia był rzeczywiście skierowany na te oddziały³⁰. Jeśli założyć, iż choćby tylko częściowym celem zbrojnej operacji gruzińskiej byli rosyjscy żołnierze sił pokojowych, to Rosja upoważniona była do samoobrony.

Prezydent Rosji uzasadnił reakcję zbrojną Moskwy kilkoma argumentami: naruszeniem prawa międzynarodowego w wyniku użycia siły zbrojnej przez Gruzję; obroną rosyjskich sił pokojowych w Osetii Południowej;

7 August 2008, Georgian forces, in violation of the existing agreements on ceasefire in the zone of Georgian-Ossetian conflict, launched a military operation in South Ossetia. (...) The scale of the attack against the servicemen of the Russian Federation deployed in the territory of Georgia on legitimate grounds, and against citizens of the Russian Federation, the number of deaths it caused as well as the statements by the political and military leadership of Georgia, which revealed the Georgian side's aggressive intentions, demonstrate that we are dealing with the illegal use of military force against the Russian Federation. In those circumstances, the Russian side had no choice but to use its inherent right to self-defence enshrined in Article 51 of the Charter of the United Nations. I have the honour to assure you that the use of force by the Russian side is strictly proportionate to the scale of the attack and pursues no other goal but to protect the Russian peacekeeping contingent and citizens of the Russian Federation from the illegal actions of the Georgian side and to prevent future armed attacks against them" – <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Georgia%20S%202008%20545.pdf>; Witalij Czurkin (Federacja Rosyjska): "Regarding the Black Sea fleet (...) the Russian Federation aimed to establish a security zone and not to establish a maritime blockade. It was acting in accordance with its right to self-defence under the United Nations Charter", Security Council (SC/9419), 10 August 2008; *Transcript of Speech by Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov at the Foreign Ministry's MGIMO University on the Occasion of the New Academic Year*, September 1, 2008: "With its reaction to the Georgian aggression Russia has set a certain standard of responding that fully complies with international law, including the right to self-defense under Article 51 of the UN Charter (...). Moreover, Russia and its peacekeepers have followed our deeply Christian tradition of dying for our friends" – www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/d2ca87d862a0db6dc32574b9001d9be5?OpenDocument; *Transcript of Remarks by Sergey Lavrov, Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation, at an Enlarged Meeting of the Federation Council International Affairs Committee*, Moscow, September 18, 2008: "We (...) reacted to Georgia's aggression against South Ossetia in full conformity with the fundamental principles of international law, including the right to self-defense under Article 51 of the Charter of the United Nations, and with our international peacekeeping obligations regarding the settlement of this conflict" – www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/dcf4188a896ef236c32574c9004b2457?OpenDocument.

²⁹ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. *Report* (September 2009), vol. II: " To the extent that the attacks on Georgian villages, police and peacekeepers were conducted by South Ossetian militia, self-defence in the form of on-the-spot reactions by Georgian troops was necessary and proportionate and thus justified under international law. On the other hand, the offensive that started on 7 August, even if it were deemed necessary, was not proportionate to the only permissible aim, the defence against the on-going attacks from South Ossetia" (s. 251).

³⁰ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. *Report* (September 2009), vol. II: "The fact of the Georgian attack on the Russian peacekeepers' basis could not be definitely confirmed by the mission" (s. 265).

konstytucyjnym obowiązkiem ochrony życia i godności obywateli rosyjskich, gdziekolwiek się znajdują; historyczną rolą Rosji jako gwaranta bezpieczeństwa ludów Kaukazu; zamiarem ukarania sprawców³¹. Przy innej okazji dodał, iż rosyjskie działania zbrojne miały na celu przywrócić *status quo* oraz prawo i porządek zgodnie z obowiązującymi umowami międzynarodowymi³². Argumenty te powtarzali później minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow oraz przedstawiciel Rosji w Radzie Bezpieczeństwa ONZ Witalij Czurkin³³. Niektóre z nich znalazły się też wśród sformułowanych przez Miedwediewa głównych zasad rosyjskiej polityki zagranicznej, stanowiących wyzwanie nie tylko dla sąsiadów Rosji³⁴.

Jeśli obiektem zbrojnej napaści stali się rosyjscy żołnierze, wchodzący w skład sił pokojowych, jedyną dopuszczalną podstawą użycia siły zbrojnej przez Rosję był artykuł 51 Karty NZ (samoobrona), jednak reakcja z użyciem siły winna mieć charakter ograniczony. W gruncie rzeczy usprawiedliwione byłyby rosyjskie działania zbrojne chroniące żołnierzy rosyjskich, a w dalszym ciągu ich wycofanie z regionu konfliktu na terytorium Gruzji. Dodajmy, iż działania zbrojne Gruzji nie zagrażały w żadnym stopniu terytorium Rosji.

Wymowny jest jednak fakt, iż w odpowiedzi na działania zbrojne Gruzji w Osetii Południowej wojska rosyjskie wkroczyły również do Abchazji, mimo że nie doszło tam do ataku na rosyjskie siły pokojowe działające w ramach mandatu WNP. Naruszyły tym samym umowę rozejmową z 1994 r. Rosja tłumaczyła to rzekomym planowaniem przez Gruzję agresji przeciwko Abchazji

³¹ *Statement on the Situation in South Ossetia*, Moscow, August 8, 2008 – President of Russia (D. Medvedev): "Russia has maintained and continues to maintain a presence on Georgian territory on an absolutely lawful basis (...). What took place is a gross violation of international law and of the mandates that the international community gave Russia as a partner in the peace process. Russia has historically been a guarantor for the security of the peoples of the Caucasus, and this remains true today. Last night, Georgian troops committed what amounts to an act of aggression against Russian peacekeepers and the civilian population in South Ossetia. (...) Georgia's acts have caused loss of life, including among Russian peacekeepers. (...) In accordance with the Constitution and the federal laws, as President of the Russian Federation it is my duty to protect the lives and dignity of Russian citizens wherever they may be. (...) The perpetrators will receive the punishment they deserve" – http://president.kremlin.ru/eng/speeches/2008/08/08/1553_type82912type82913_205032.shtml.

³² *Press Statement Following Negotiations with French President Nicolas Sarkozy*, The Kremlin, Moscow, August 12, 2008 – http://president.kremlin.ru/eng/speeches/2008/08/12/2100_type82912type82914type82915_205208.shtml.

³³ *Interview by Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation Sergey Lavrov to BBC*, August 9, 2008 – www.in.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/f87a3fb7a7f669ebc32574a100262597?OpenDocument; *Transcript of Interview of Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation Sergey Lavrov with Editor-in-Chief of Ekho Moskvy Radio Station Alexei Venediktov*, Moscow, August 14, 2008 – www.mid.ru/brp_4.nsf/0/11BDA5564A071503C32574A900229AF6; *Transcript of Remarks and Response to Media Questions by Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation Sergey Lavrov*, Moscow, August 13, 2008 – www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6B874C737D1ABD87C32574A6002A2ABB.

³⁴ *Interview Given by Dmitry Medvedev to Television Channels Channel One, Rossia, NTV*. Sochi, August 31, 2008: "The world must be multipolar. (...) We cannot accept a world order in which decisions are made by one country, even one so serious and authoritative as the United States of America. (...) We will also defend the interests of our business community abroad. And everyone must understand that whoever launches aggressive actions will receive a response. And, finally, (...) Russia, like other states of the world, has regions in which it has privileged interests. In these regions there are countries with which we traditionally maintain friendly, good-neighborly relations, historically particular relations". Asked if these 'priority regions are the territories bordering Russia', Medvedev answered, 'Yes, of course, the border regions. But not only those' – www.kremlin.ru/eng/speeches/2008/08/31/1850_type82912type82916_206003.shtml.

czyli pośrednio koniecznością operacji uprzedzającej³⁵. Argument ten jest o tyle nieprzekonujący, iż zakłada prowadzenie operacji zbrojnej przez Gruzję na dwóch frontach.

Skala i zasięg reakcji zbrojnej Rosji, zwłaszcza bombardowanie (także po ogłoszeniu rozejmu) infrastruktury cywilnej Gruzji poza Osetią Południową i Abchazją (w tym plądrowanie i palenie gruzińskich wiosek w Osetii Południowej przez uzbrojone przez Rosję osetyjskie bandy), ustanowienie częściowej blokady morskiej i stref buforowych na terytorium Gruzji, odporne wycofywanie oddziałów rosyjskich z Gruzji oraz chęć gospodarczego osłabienia Gruzji i zmiany jej władz dowodzą dalej sięgających celów niż tylko samoobrona przed atakiem na pięciuset żołnierzy rosyjskich sił pokojowych.

Operacja zbrojna Rosji nie miała podstaw prawnych w decyzji Rady Bezpieczeństwa i nie spełniała przesłanek interwencji humanitarnej lub operacji uprzedzającej³⁶. Rosja mogła się jedynie powołać na samoobronę (artykuł 51 Karty NZ), wykroczyła jednak poza jej ramy. Wyrządzenie bowiem na obszarze Gruzji znacznych szkód w infrastrukturze militarnej i cywilnej (poza Osetią Południową i Abchazją) trudno uznać za działanie zabezpieczające mocarstwo rosyjskie przed ewentualnymi działaniami zbrojnymi Gruzji. Istota problemu nie sprowadzała się do ochrony Rosji przed zagrożeniem ze strony Gruzji, ponieważ takie nie istniało. Dla Rosji ważne było zagwarantowanie strefy jej imperialnych wpływów, co w znacznym stopniu osiągnęła.

Operacja rosyjska przekształciła się z samoobrony w agresję, a integralność terytorialna Gruzji³⁷ została naruszona, na co pod presją faktów przystał prezydent Sarkozy, akceptując (jako przedstawiciel UE) przemilczenie tej kwestii w tekście 6-punktowego zarysu rozejmu z 12 sierpnia 2008 roku³⁸. Nie do przyjęcia jest również rosyjski argument, iż po 7 sierpnia operacja wojskowa Moskwy w Gruzji stanowiła kontynuację misji *peacekeeping*,

³⁵ "As for the question about why the Russian Federation had come to Abkhazia, he said that, following the attacks on South Ossetia, there had been Georgian plans for aggression against Abkhazia", *Security Council Briefed by Political Affairs, Peacekeeping on Georgia Developments, Including 26 August Recognition Decrees On Abkhazia, South Ossetia*, Security Council (SC/9438), 28 August 2008. Tego argumentu użył też prezydent Rosji, *Interview Given by Dmitry Medvedev to Television Channels Channel One, Rossia, NTV*. Sochi, August 31, 2008 – www.kremlin.ru/eng/speeches/2008/08/31/1850_type82912_type82916_206003.shtml

³⁶ Na temat zbrojnych operacji uprzedzających i prewencyjnych zob. J. Kranz, *Między wojną a pokojem: świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej*, (w:) *Świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej. Dylematy prawa i polityki* (red. J. Kranz), Warszawa 2009, s. 131-185.

³⁷ *Transcript Interview Lavrov*, Moscow, August 14, 2008 (przypis 33): "I think one can forget about any talk about Georgia's territorial integrity because, I believe, it is impossible to persuade the Ossetians and Abkhaz to agree with the logic that they can be forced back into the Georgian state. (...) The territorial integrity of Georgia, due to the presence of these conflicts, is limited and this matter can only be settled via the search for a way to solve these crisis situations that is mutually acceptable to both parties".

³⁸ Zob. przypis 59. R.D. Asmus, *Empêcher le déclenchement d'une nouvelle guerre froide*, «Le Monde», 27 janvier 2010, p. 17 : «Le texte en était vague et ouvert à interprétations divergentes. Il évoquait les forces russes sans opérer de distinction entre les forces russes de maintien de la paix et les troupes d'invasion. Que voulait dire concrètement le terme de «mesures de sécurité additionnelles»? Si on laissait aux Russes le soin de le définir, cela voulait dire qu'ils étaient libres d'écumer le pays comme bon leur semblait. Quels étaient ces «mécanismes internationaux» qui devaient prendre le relais des dites «mesures de sécurité additionnelles»? – et combien de temps faudrait-il pour les mettre en place? Il y avait là d'énormes ambiguïtés que Moscou pouvait exploiter afin de laisser ses forces dans les secteurs stratégiquement cruciaux».

ponieważ funkcja tego rodzaju misji nie jest z natury swej ofensywna³⁹. Równie absurdalnie brzmi argument o operacji wojskowej na zaproszenie władz Osetii Południowej⁴⁰. Tym samym, niezależnie od oceny działań gruzińskich, Rosja naruszyła wielokrotnie normy prawa międzynarodowego⁴¹.

W argumentacji rosyjskiej dostrzec można nawiązanie do polityki USA lub Izraela, co jest jednak słabym usprawiedliwieniem. Prawdą jest, iż niektóre przypadki użycia siły zbrojnej przez te państwa bywają (słusznie lub nie) krytykowane (na przykład okupacja części Libanu przez Izrael, operacja USA w Panamie oraz na Grenadzie). Uwzględnić trzeba jednak to, iż w ostatnich latach działania zbrojne tych państw miały ścisły związek z ochroną własnego terytorium (zwłaszcza Izrael) oraz ze zwalczaniem grup nieregularnych (w tym terrorystycznych). Amerykańskie lub izraelskie bombardowania Libii, Sudanu czy Afganistanu ograniczały się do ośrodków związanych z zamachami i nie były wyrazem imperialnych tendencji. Przy całym krytycyzmie wobec operacji w Iraku (2003) należy podkreślić, że dotyczyła ona zagrożenia bronią masowego rażenia, wieloletniego lekceważenia przez Irak wiążących go rezolucji Rady Bezpieczeństwa, a poprzedzona była wielomiesięczną debatą w ONZ. W sprawie rosyjsko-gruzińskiej Rada zebrała się wprawdzie kilka razy w sierpniu 2008 roku, ale nie doszła do konkluzji ze względu na postawę Rosji.

4. Swą akcję zbrojną Rosja uzasadniała koniecznością i obowiązkiem ochrony obywateli rosyjskich za granicą. Poza przepisami własnej konstytucji powołała się na uznaną przez ONZ koncepcję odpowiedzialności za ochronę⁴².

Argument ten jest nie do przyjęcia z kilku powodów⁴³. Po pierwsze, Normy prawa krajowego nie stanowią legalnej podstawy do użycia siły w obronie własnych obywateli za granicą. Po drugie, koncepcja odpowiedzialności za

³⁹ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. *Report* (September 2009), vol. II, s. 275.

⁴⁰ The Russian document "Responses to questions on military aspects posited by the IIFFMCG on the events that took place in the Caucasus in August 2008".

⁴¹ *Tagliavini's Report Heard at PACE* [Parliamentary Assembly of Council of Europe] *Debates*, Civil Georgia, 28 April 2010: "It needs to be stressed, that the Georgian attack against Tskhinvali on the 7 to 8 of August, 2008 was by no means an isolated event. It was the culminating point of months and years of mounting tension, of armed incidents, and steadily deteriorating situation. All sides to the conflict bear responsibility for these evermore serious developments," she said. (...) Russia "too is to blame for a substantial number of violations of international law. These include, even prior to the armed conflict, the mass conferral of Russian citizenship to a majority of the population living in South Ossetia and in Abkhazia. It also includes in terms of an additional violation of international law the military action by the Russian armed forces on Georgian territory far beyond the needs of a proportionate defense of Russian peacekeepers in Tskhinvali what come under Georgian attack. In addition, the Russian recognition of both South Ossetia and Abkhazia as independent states must be considered as being not valid in the context of international law and as violations of Georgia's territorial integrity and sovereignty," Tagliavini said – <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=22235>

⁴² Zob. przypis 31; *Interview Lavrov to BBC*, August 9, 2008 (przypis 33): "According to our Constitution there is also responsibility to protect – the term which is very widely used in the UN. (...) So the Constitution of the Russian Federation, the laws of the Russian Federation make it absolutely unavoidable to us to exercise responsibility to protect"; *Putin's Speech at NATO Summit* (Bucharest, April 2, 2008) – www.unian.net/eng/news/news-247251.html

⁴³ Zob. *The Responsibility to Protect. Application of R2P to the Georgia/Russia Conflict*, August 2008 – www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4521&l=1#situations; Council of Europe. Parliamentary Assembly – Resolution 1633 (2008) (2. October 2008): "7. The Assembly considers that, from the point of view of international law, the notion of 'protecting citizens abroad' is not acceptable and is concerned by the political implications of such a policy by the Russian authorities for other member states where a substantial number of Russian citizens reside".

ochronę odnosi się do obowiązku państwa wobec własnych obywateli na własnym terytorium⁴⁴. Inne państwa mają natomiast obowiązek reagowania na poważne naruszenia praw człowieka w danym kraju. Po trzecie, masowe nadawanie obywatelstwa rosyjskiego Gruzji zamieszkałym na terenie Osetii Południowej i Abchazji⁴⁵ (niebędących zresztą etnicznymi Rosjanami) pozostaje w niezgodzie z prawem międzynarodowym⁴⁶ i prowadzi do nadużywania polityki wizowej UE. Zdaniem szwedzkiego ministra spraw zagranicznych Carla Bildta polityka ta przypomina wzorce nazistowskie⁴⁷. Po czwarte, reakcja zbrojna w celu ochrony własnych obywateli za granicą jest niekiedy dopuszczalna i kwalifikowana jako forma samoobrony, przy czym tło tej akcji ma charakter humanitarny (na przykład odbicie zakładników).

Argument o historycznej roli Rosji jako gwaranta bezpieczeństwa ludów Kaukazu traktować trzeba jako powrót do tradycji rosyjskiego imperializmu⁴⁸. Podobnie brzmi teza o historycznej odpowiedzialności Rosji za bezpieczeństwo ludów Kaukazu⁴⁹. Wyrażone w Moskwie przez prezydenta Sarkozy'ego zrozumienie dla konieczności ochrony za granicą Rosjan i ludności rosyjskojęzycznej jest co najmniej grubym nieporozumieniem i, paradoksalnie,

⁴⁴ Zob. J. Zajadło, *Dylematy interwencji humanitarnej*, Gdańsk 2005; tenże, *Koncepcja odpowiedzialności za ochronę (Responsibility to Protect) – nowa filozofia prawa międzynarodowego?*, (w:) *Świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej. Dylematy prawa i polityki* (red. J. Kranz), Warszawa 2009, s. 243-296.

⁴⁵ *Interview Lavrov to BBC*, August 9, 2008 (przypis 33): "Parliament of the Russian Federation in 1991 adopted the law saying that whoever was a holder of a Soviet passport has the right to become a Russian citizen. (...) And when people try to blow this particular aspect of the situation – the Russian passports in Ossetia and Abkhazia – out of proportion, I always remind them about a situation in a different country, in Moldova, where huge proportion of the population is getting Romanian citizenship and the EU is quiet".

⁴⁶ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. *Report* (September 2009), vol. I: "The mass conferral of Russian citizenship to Georgian nationals and the provision of passports on a massive scale on Georgian territory, including its breakaway provinces, without the consent of the Georgian Government runs against the principles of good neighbourliness and constitutes an open challenge to Georgian sovereignty and an interference in the internal affairs of Georgia" (s. 18).

⁴⁷ Carl Bildt, minister spraw zagranicznych Szwecji, 9 sierpnia 2008 roku: "We did not accept military intervention by Milosevic's Serbia in other former Yugoslav states on the grounds of protecting Serbian passport holders. And we have reason to remember how Hitler used this very doctrine little more than half a century ago to undermine and attack substantial parts of central Europe" – www.sweden.gov.se/sb/d/10022/a/109203.

The German Ambassador in the Soviet Union (Schulenburg) to the German Foreign Office. Telegram No. 371 of September 16, 1939, Moscow: "Molotov added (...) that the Soviet Government intended to motivate its procedure as follows: the Polish State had collapsed and no longer existed; therefore all agreements concluded with Poland were void; third powers might try to profit by the chaos which had arisen; the Soviet Union considered itself obligated to intervene to protect its Ukrainian and White Russian brothers and make it possible for these unfortunate people to work in peace. (...) Molotov conceded that (...) the Soviet Government unfortunately saw no possibility of any other motivation, since the Soviet Union had thus far not concerned itself about the plight of its minorities in Poland and had to justify abroad, in some way or other, its present intervention" – <http://www.yale.edu/lawweb/Avalon/nazsov/ns073.htm>

⁴⁸ "We cannot regard people as 'belonging' to anyone's territory that can arbitrarily, without these people's consent, pass under the sovereignty of this or that state in violation of the UN Charter and the principles of the Helsinki Final Act. Such an approach would return us – in present-day Europe – to the times of serfdom", *Transcript of Speech Lavrov*, September 1, 2008 (przypis 28).

⁴⁹ Prezydent Rosji D. Miedwiediew: "Russia has historically been a guarantor for the security of the peoples of the Caucasus, and this remains true today", *Statement*, August 8, 2008 (przypis 31); W. Czurkin: "Russia had a very deep feeling of responsibility for the people of the Caucasus", Security Council (SC/9419), 10 August 2008.

odzwierciedla rosyjskie groźby pod adresem Ukrainy⁵⁰. Przypomnieć należy w tym kontekście, że Rosja przez wiele lat uniemożliwiała powrót gruzińskich uchodźców do Abchazji oraz Osetii południowej. Stanowisko to umocniła jeszcze po swej zbrojnej operacji z 2008 r.⁵¹

Zdaniem prezydenta Rosji operacja rosyjska miała też na celu ukaranie sprawców zbrodni, którą określił jako ludobójstwo (zarzut zupełnie groteskowy). Po pierwsze, prawo międzynarodowe nie zezwala na jednostronne wojskowe akcje karne. Po drugie, Rosja wiedziała o „ludobójstwie” już nazajutrz po rozpoczęciu konfliktu, nie dopatrzyła się natomiast ludobójstwa w Kosowie, gdy w 1999 roku uniemożliwiła podjęcie decyzji w RB. Po trzecie, grożąc sprawcom międzynarodową odpowiedzialnością karną, nie jest stroną statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego z 1998 roku.

5. Pojawia się też pytanie o legalność pobytu wojsk rosyjskich na terytorium Gruzji. Rosja nie wniosła pod obrady RB kwestii swej obecności wojskowej w Gruzji, ponieważ uznała, że umowy z 1992 roku i z 1994 roku nadal obowiązują. W opinii prezydenta Miedwiediewa operację zbrojną przeprowadziły nie tyle wojska rosyjskie, ile wzmocniony kontyngent rosyjskich sił pokojowych⁵². Teza ta jest nie do przyjęcia i skłania do zastanowienia nad statusem prawnym wcześniejszych umów rozejmu.

Tego rodzaju umowy zawierane między państwami lub między państwem a ruchem separatystycznym (powstańczym); w tym ostatnim przypadku państwo przyznaje drugiej stronie minimalny status międzynarodowy. Umowy rozejmu zawarte w konflikcie rosyjsko-gruzińskim wyrażają uzgodnienie treści, zawierają typowe klauzule (nazwa „umowa” w tytule, preambuła, przepisy dotyczące wejścia w życie umowy, uzgodnienie autentycznych wersji językowych) oraz poddane są regulacji prawa międzynarodowego (brak w ich treści odmiennej intencji). Umowy rozejmu są z natury rzeczy tymczasowe i nie kończą konfliktu, a tylko zawieszają go do czasu ostatecznego rozstrzygnięcia (np. w formie traktatu pokoju).

Umowy międzynarodowe zobowiązują strony do ich wykonywania w dobrej wierze, a jednostronne położenie kresu umowie obwarowane jest w prawie międzynarodowym szczegółowymi normami. Nie ma tu ani automatyzmu, ani jednostronnej dowolności. Wygaśnięcie traktatu lub wycofanie się z niego

⁵⁰ “It’s perfectly normal that Russia would want to defend the interests both of Russians in Russia and Russophones outside Russia” („Deutsche Welle” z 12 sierpnia 2008 roku) – www.dw-world.de/dw/article/0,2144,3555800,00.html. Zob. pogróżki wobec Ukrainy – *The message from President of Russia Dmitry Medvedev to President of Ukraine Victor Yushchenko*, August 11, 2009 – <http://www.kremlin.ru/eng/text/docs/2009/08/220759.shtml>; *Statement of the Russian Ministry of Foreign Affairs on Russian-Ukrainian Relations*, September 11, 2008 – www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/22be8594a1b6ae99c32574c1002ce9c8?OpenDocument; w kwietniu 2010 r. Rosja wynegocjowała z nowymi władzami Ukrainy umowę przedłużającą stacjonowanie floty rosyjskiej na Krymie do roku 2042 (poprzednia umowa wygasłaby w roku 2017).

⁵¹ Politykę Rosji w tym względzie potępiło Zgromadzenie Ogólne ONZ – GA Res. 10853, 9 September 2009, a także Rada Europy (Council of Europe. Parliamentary Assembly. Resolution 1683, 29 September 2009, pkt 5).

⁵² D. Miedwiediew: “The fact of the matter is that a *reinforced* Russian peacekeeping contingent carried out an operation to enforce peace on the Georgian leadership. This operation has been successful, and we are therefore ending it”, *Press Statement*, Moscow, August 12, 2008 (przypis 32).

możliwe jest zazwyczaj na podstawie jego specjalnych postanowień lub – co oczywiste – za zgodą stron.

Jeśli umowa nie zawiera postanowień dotyczących jej wypowiedzenia lub wygaśnięcia (a tak jest w przypadku omawianych umów z lat 1992, 1994 i 1996), to podstawą dla jej wygaśnięcia lub wypowiedzenia może być ustalenie, że strony miały zamiar dopuścić taką możliwość lub można tego dorozumiewać z jej charakteru (artykuł 56 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 roku), że doszło do naruszenia postanowienia istotnego dla osiągnięcia przedmiotu i celu umowy (artykuł 60 Konwencji), do zasadniczej zmiany okoliczności w stosunku do tych, które istniały w czasie zawarcia traktatu (artykuł 62 KWPT), lub do powstania sytuacji uniemożliwiającej wykonywanie traktatu (artykuł 61 Konwencji). Dowolność w jednostronnym zwalnianiu się z międzynarodowopravnymi zobowiązaniami ograniczona jest w każdym z wymienionych przypadków spełnieniem przez strony odpowiednich przesłanek proceduralnych (artykuły 65, 67 Konwencji)⁵³.

Sądzić należy, iż rozstrzygającą podstawą dla wygaśnięcia omawianych umów były: zerwanie rozejmu w wyniku zbrojnych działań oddziałów osetyjskich⁵⁴, nowe umowy rozejmu z 12 sierpnia i 8 września, a także uznanie przez Rosję państwowości Abchazji i Osetii Południowej. Tym samym wcześniejsze umowy stały się bezprzedmiotowe. Rosja utrzymywała wprawdzie do 26 sierpnia, iż umowy zawarte z Gruzją nadal obowiązują (uzasadniając tym swą operację zbrojną)⁵⁵, lecz następnie się z tego stanowiska wycofała⁵⁶. 29 sierpnia Gruzja wszczęła oficjalne procedury wypowiedzenia⁵⁷.

W kolejnej rundzie rozmów (8 września 2008 roku) Sarkozy i Miedwiediew ustalili szczegóły nowego rozejmu⁵⁸. Rosja zgodziła się na wycofanie swych

⁵³ Szerzej A. Wyrozumka, *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006; M. Frankowska, *Prawo traktatów*, Warszawa 1997.

⁵⁴ *Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land – Regulations Respecting the Laws and Customs of War on Land*, The Hague, 18 October 1907: "Article 40. Any serious violation of the armistice by one of the parties gives the other party the right of denouncing it, and even, in cases of urgency, of recommencing hostilities immediately". Zgodnie z art. 36 tego Regulaminu: "An armistice suspends military operations by mutual agreement between the belligerent parties. If its duration is not defined, the belligerent parties may resume operations at any time, provided always that the enemy is warned within the time agreed upon, in accordance with the terms of the armistice". Tak więc, jeśli w umowie rozejmu nie przewidziano terminu powiadomienia o wznowieniu operacji zbrojnych, wznowienie to może nastąpić natychmiast po naruszeniu rozejmu.

⁵⁵ *Transcript Interview Lavrov*, Moscow, August 14, 2008 (przypis 33): "There can be no withdrawal from this agreement. For some reason unknown to me, but that seems to have been the wish or readiness of those who signed it, neither its duration nor the procedure for withdrawal from it are indicated in it. The Georgian battalion simply refused to fulfill its duties. It deserted"; *Transcript Remarks Lavrov*, Moscow, August 13, 2008 (przypis 33): "Our peacekeepers will remain in South Ossetia; they will continue to be guided by their mandate. This mandate is defined in the relevant agreements, and they will continue to fulfill it. The mandate, as you know, was flouted by the Georgian side on the night of August 7–8, but the peacekeeping mission of Russia has been fulfilled and we have put the situation back in a legal-field"

⁵⁶ *Transcript of Remarks and Response to Media Questions by Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation Sergey Lavrov at Joint Press Conference with President of the Republic of South Ossetia Eduard Kokoity*, Tskhinval, September 15, 2008: "Monitoring compliance with the agreements Saakashvili tore up has lost all sense; it's absurdity" – www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/564c7907fccfa1aac32574c600506f63?OpenDocument; zob. też przypis 60.

⁵⁷ Zob. przypis 12.

⁵⁸ *Implementation of the Plan of Russian President Dmitry Medvedev and French President Nicolas Sarkozy*, August 12, 2008, Moscow, September 8, 2008: – cały tekst zob. www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/eb7add059a673d09c32574bf00258898?OpenDocument.

oddziałów z terytorium Gruzji (wyłączając Abchazję i Osetię Południową), rozpoczęcie międzynarodowej konferencji dotyczącej treści (spornego) szóstego punktu zarysu rozejmu z 12 sierpnia 2008 roku⁵⁹, wzmocnienie dotychczasowych, nielicznych misji obserwatorów ONZ i OBWE na obszarze Osetii Południowej i Abchazji, jednak za zgodą ich władz. Uzgodniono także ustanowienie obserwatorów UE uzupełniających istniejące misje, chociaż Rosja uznała, że ich działalność nie obejmuje obszaru Abchazji i Osetii Południowej, a jedynie obszary przygraniczne po stronie gruzińskiej (czemu sprzeciwia się UE)⁶⁰. W dokumentach uzgodnionych z Rosją nie ma natomiast mowy o siłach utrzymania pokoju⁶¹.

Problem stacjonowania sił rosyjskich pojawił się w nowym świetle w wyniku zawarcia przez Rosję z Abchazją i Osetią Południową (17 września 2008 roku) umów o przyjaźni i współpracy, przewidujących między innymi wspólną obronę, wspólną ochronę granic oraz stacjonowanie wojsk rosyjskich na ich

⁵⁹ *Press Statement following Negotiations with French President Nicolas Sarkozy*, August 12, 2008, The Kremlin, Moscow: "President of the Russian Federation Dmitry Medvedev and President of the Republic of France Nicolas Sarkozy support the following principles in resolving the conflicts and call on all parties concerned to adhere to these principles. They are six. One. Do not resort to the use of force. Two. The absolute cessation of all hostilities. Three. Free access to humanitarian assistance. Four. The Armed Forces of Georgia must withdraw to their permanent positions. Five. The Armed Forces of the Russian Federation must withdraw to the line where they were stationed prior to the beginning of hostilities. Prior to the establishment of international mechanisms the Russian peacekeeping forces will take additional security measures. Six. An international debate on the future status of South Ossetia and Abkhazia and ways to ensure their lasting security will take place" – http://president.kremlin.ru/eng/speeches/2008/08/12/2100_type82912type82914type82915_205208.shtml; Wersja pierwsza punktu 6, po rozmowach Miedwiediew-Sarkozy: "6. An international debate on the future status of South Ossetia and Abkhazia and ways to ensure their lasting security will take place". Wersja druga, po rozmowach Sarkozy-Saakaszwili: "6. Opening of international talks on the security and stability arrangements in Abkhazia and South Ossetia".

Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov Commentary on the Speech of British Foreign Secretary David Miliband in Kyiv on August 27, 2008: "The version of the six principles that Saakashvili signed contains a gross distortion of the last item. The Russian and French presidents agreed on the task of ensuring the security of South Ossetia and Abkhazia. And Saakashvili signed the text that has modified the very meaning of this item and speaks of 'ensuring security in South Ossetia and in Abkhazia'. Now this is a thing of the past and has no significance whatsoever, because security within South Ossetia and Abkhazia will from now on be reliably ensured by their own security forces and by the Russian peacekeepers who are there in response to the direct request of the independent states of South Ossetia and Abkhazia" – www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/9eef4de1d8fddd4bc32574b4001e8521?OpenDocument.

⁶⁰ *Transcript Remarks Lavrov*, September 18, 2008 (przypis 28): "To try (...) to use the OSCE in order to put on the sly as many international observers as possible into South Ossetia and then say into the bargain that this is a territory of Georgia – this means to again play ideological games to the detriment of the real tasks. (...) We expect that our EU partners (...) will put an end to this mockery of common sense within the OSCE".

Transcript Remarks Lavrov, Tskhinval, September 15, 2008 (przypis 56): "The South Ossetian leadership does not object to the OSCE observers, in the same numbers as before the start of the aggression – a staff of 8 – continuing to be present here. But, firstly, now these matters have to be decided with South Ossetia, and secondly, (...) in the new conditions they can hardly be stationed in South Ossetia as the staff of the OSCE Mission in Georgia. And then their mandate also needs revision".

⁶¹ *Transcript Interview Lavrov*, Moscow, August 14, 2008 (przypis 55): Lavrov: "We would be prepared to consider proposals for additional international observers. (...) It is feasible to consider a possible increase in the number of international observers. I don't mean the Russian observers". Question: „Observers or peacekeepers – inspectors or armed battalions?“. Lavrov: "Observers. There is no question of any armed battalions. (...) And of course the stand of the South Ossetian party on this issue will be very important. But, as far as I can understand the situation now – we are in contact with both the South Ossetian and Abkhaz leaders – they strongly favor keeping the Russian peacekeepers within their territories".

terytorium⁶². Umowy wykonawcze, przewidujące ochronę przez Rosję granic Osetii Południowej i Abchazji, zawarto w dniu 30 kwietnia 2009 roku⁶³. Taka obecność sił rosyjskich w Osetii Południowej i w Abchazji narusza porozumienie w sprawie zasad rozejmu z 12 sierpnia oraz porozumienie rozejmowe z 8 września 2008 roku⁶⁴. W dniu 15 września 2009 r. Rosja zawarła z Abchazją oraz z Osetią Południową umowy o współpracy w dziedzinie obronności. Umowy te, zawarte na 49 lat, przewidują między innymi rozbudowę baz rosyjskich⁶⁵.

W wyniku stanowiska Rosji zakończone zostały misje obserwatorów OBWE (31 grudnia 2008 r.) oraz ONZ (16 czerwca 2009 r.)⁶⁶. Można rzec: *l'ordre règne en Géorgie* ...⁶⁷ Tym samym porozumienia rozejmowe zawarte za pośrednictwem prezydenta Francji, stały się martwą literą. Minister spraw

⁶² *Statements Following Signing of the Treaties on Friendship, Cooperation and Mutual Assistance with the Republics of Abkhazia and South Ossetia*, Moscow, September 17, 2008: "These include security, state border protection, counter-terrorism, customs, the economy, investment and other sectors. (...) The agreements we have signed contain provisions enabling our countries to take the necessary joint measures to remove threats to peace and respond to acts aggression. We will provide each other will all necessary support, including military support. The treaties provide for this in accordance with Article 51 of the United Nations Charter proclaiming the right to individual or collective self-defence" – www.kremlin.ru/eng/speeches/2008/09/17/1948_type82912type82914type82915_206565.shtml; РФ подписала Договоры о дружбе, сотрудничестве и взаимопомощи с Абхазией и Южной Осетией, 17 сентября 2008 г. – newsru.com/russia/17sep2008/dogovory.html.

⁶³ Teksty zob. <http://www.kremlin.ru/text/docs/2009/04/215690.shtml>; zob. też "Moscow Signs Border Treaties with Tskhinvali, Sokhumi" – <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=20823>

⁶⁴ *Press Statement Following Negotiations with French President Nicolas Sarkozy*, Moscow, August 12, 2008: "President of the Russian Federation Dmitry Medvedev and President of the Republic of France Nicolas Sarkozy support the following principles in resolving the conflicts (...). Five. The Armed Forces of the Russian Federation must withdraw to the line where they were stationed prior to the beginning of hostilities" – http://president.kremlin.ru/eng/speeches/2008/08/12/2100_type82912type82914type82915_205208.shtml.

Implementation of the Plan (przypis 58), September 8, 2008: "Russia will withdraw in full its peacekeepers from the zones adjoining South Ossetia and Abkhazia to the positions where they were stationed before the start of hostilities. This withdrawal will be carried out within ten days following the deployment of international mechanisms in these zones, including at least 200 observers from the European Union".

⁶⁵ "According to the agreements the Russian Federation received the opportunity of construction, use and perfection of the military infrastructure and military bases in the territories of Abkhazia and Southern Ossetia, and also of creation of a joint grouping of troops both in peace time and in wartime" – <http://www.mil.ru/eng/1866/12078/details/index.shtml?id=66780>

⁶⁶ OSCE Mission to Georgia – <http://www.osce.org/georgia/13203.html>; L. Sheets, *Save Georgia's Peace Mission*, 9 June 2009 – <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6144&l=1>; UN Security Council (SC/9681), 15 June 2009: The United Nations Observer Mission in Georgia (UNOMIG) "was ended this evening, when a draft resolution (...) failed to pass, owing to a veto exercised by the Russian Federation. The draft resolution, submitted by Austria, Croatia, France, Germany, Turkey, United Kingdom and the United States, was defeated by a vote of 10 in favour to 1 against (Russian Federation), with 4 abstentions (China, Libya, Uganda, Viet Nam). (...) The Russian Federation's representative, speaking before today's vote, said the Secretary-General's parameters for a temporary regime, as outlined in the report, could be taken as a mandate for a new stabilization mission. But, the prior mandate had ceased to exist in connection with the Georgian aggression in South Ossetia in August 2008". Zob. też wcześniejsze SC Res. 1839 (2008) oraz 1866 (2009).

⁶⁷ A. Délétroz, *Géorgie un an plus tard...*, «Les Echos», 25 juin 2009: «Moscou foule au pied non seulement la crédibilité de Nicolas Sarkozy, mais également celle de l'Europe. Paris et Bruxelles ont clairement décidé de laisser faire sans broncher en se retranchant derrière un processus de Genève qui ne mène à rien (...). Le Caucase reste explosif, autant que les relations avec une Russie qui ne pardonne pas à ses partenaires leurs faiblesses. Dans ces circonstances, il n'est malheureusement nul besoin d'être prophète pour entrevoir que cette politique d'apaisement, au prix d'un tel affront diplomatique, ne contribue qu'à préparer la crise suivante».

zagranicznych Rosji stwierdził, że Rosja nie była ich stroną, a jedynie Gruzja, Abchazja i Południowa Osetia⁶⁸.

Legalność proklamacji niepodległości przez Osetię Południową i Abchazję oraz ich międzynarodowoprawne uznanie⁶⁹ przez Moskwę wydają się prawnie wątpliwe, gdyż odbyły się w warunkach użycia siły zbrojnej przez Rosję⁷⁰. Państwa te powstały zatem z naruszeniem suwerenności Gruzji.

W sierpniu 2008 r. Gruzja skierowała przeciwko Rosji dwa pozwy: do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (organ ONZ) w Hadze⁷¹ (z tytułu odpowiedzialności⁷² Rosji za naruszenia Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 1965 roku) oraz do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁷³ (z tytułu pogwałcenia artykułów

⁶⁸ *Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov's Interview with Television Channel Vesti*, July 28, 2009: "The Russian and French presidents endorsed six principles and prefaced them with a preamble, the first phrase of which said the presidents of the Russian Federation and the French Republic support the following principles and call on the parties to sign up to them. It follows unequivocally from this that France, both in its national capacity and as the president of the European Union, did not consider Russia as a party in the conflict. Russia and France put forward the initiative and called on the parties – Georgia, South Ossetia and Abkhazia – to sign up to these principles, above all, to the principle of the nonuse of force. Whereas Saakashvili, as he gave consent to these principles, insisted on this first phrase being removed from the paper he signed. Since then he has continuously been saying that Russia is a party and is obliged to fulfill those very same principles" – http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/4FA3C678DB8D44FDC325760A0026E88E. Zacytujmy dla przypomnienia dokumenty prezydenta Francji, które bez wahania używają terminu *accord*: « je vous demande de bien vouloir confirmer l'accord que vous m'avez donné et que vous avez annoncé publiquement à Tbilissi, en apposant votre signature au bas du protocole d'accord en six points que j'ai moi-même signé en tant que témoin et garant au nom de l'Union européenne. Le Président Medvedev m'a assuré hier que votre signature conduirait au retrait des forces russes conformément à l'accord conclu », Lettre du Président de la République adressée le 14 août 2008 au Président Mikhaïl Saakachvili – http://doc.operationspaix.net/serv1/ICG_Russia_VS_Georgia_the_Fallout-2.pdf

⁶⁹ Na ten temat szerzej J. Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford 2006 (second edition).

⁷⁰ Council of Europe. Parliamentary Assembly – Resolution 1647 (2009) (28 January 2009): "4. The Assembly condemns the recognition by Russia of the independence of South Ossetia and Abkhazia and considers it to be a violation of international law and of the Council of Europe's statutory principles. The Assembly reaffirms its attachment to the territorial integrity and sovereignty of Georgia and reiterates its call on Russia to withdraw its recognition of the independence of South Ossetia and Abkhazia and to fully respect the sovereignty and territorial integrity of Georgia, as well as the inviolability of its borders. (...) 6. The Assembly reaffirms its full support for the sovereignty and territorial integrity of Georgia, as well as the inviolability of its borders. In this respect, it regrets the unanimous ratification by both houses of the Russian Parliament of the 'Friendship and Co-operation' treaties between Russia and the two break-away regions, in violation of these principles, as well as of the ceasefire agreement of 12 August 2008".

⁷¹ ICJ. *Georgia v. Russia*. Application Instituting Proceedings, 12 August 2008. Odpowiedź Rosji w fazie proceduralnej przed MTS zob. ICJ. *Conclusion of the Public Hearings on Georgia's Request for the Indication of Provisional Measures*, Press Release No. 2008/28, 11 September 2008; ICJ. *Case Concerning Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation)*. Request for the Indication of Provisional Measures – Order (15 October 2008): "109. Whereas the Court observes that there is no restriction of a general nature in CERD relating to its territorial application; whereas it further notes that, in particular, neither Article 2 nor Article 5 of CERD, alleged violations of which are invoked by Georgia, contain a specific territorial limitation; and whereas the Court consequently finds that these provisions of CERD generally appear to apply, like other provisions of instruments of that nature, to the actions of a State party when it acts beyond its territory".

⁷² Na ten temat zob. J. Kranz, *Standardy przypisania w kontekście międzynarodowoprawnej odpowiedzialności za użycie siły zbrojnej*, „Kwartalnik prawa publicznego”, 2009, nr 3-4.

⁷³ ECHR. *European Court of Human Rights Grants Request for Interim Measures*. Press Release issued by the Registrar (12 August 2008) – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=839100&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>; CEDH/ Cinquième Section/ Décision sur la recevabilité de la requête présentée par la Géorgie contre la Russie, 30 juin 2009 – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=5571>

Europejskiej konwencji praw człowieka i podstawowych wolności, chroniących prawo do życia i własność oraz zakazujących niehumanitarnego traktowania).

I Rosja, i Gruzja znajdują odpowiednie uzasadnienia swych działań, ale czy ich decyzje polityczne były i są właściwe? Uzasadnienia te nie usprawiedliwiają jednak naruszeń prawa międzynarodowego, w tym międzynarodowego prawa humanitarnego⁷⁴. Rosja zwyciężyła wojskowo, nie uspokoiła jednak sytuacji w regionie kaukaskim, a być może stworzyła załóżek przyszłych napięć i konfliktów.

686&skin=hudoc-en&action=request

⁷⁴ Council of Europe. Parliamentary Assembly. Res. 1633 (2008) – 2. October 2008: “12. Russia appears not to have succeeded in its duty, under the 1907 Hague Convention on the Laws and Customs of War on Land, to prevent looting, maintain law and order and protect property in the areas under the *de facto* control of its forces. In this respect, the Assembly notes that Russia bears full responsibility for human rights and humanitarian law violations in the areas under its *de facto* control”; zob. też Council of Europe. Parliamentary Assembly – Resolutions 1647 (2009), 1648 (2009), 1664 (2009).

W tym sensie również *Georgia-Russia: Still Insecure and Dangerous*, 22 June 2009: “All sides in the conflict – Georgian, Russian and South Ossetian – committed war-time abuses, but the actions of Ossetian militias, who systematically looted, torched and in some cases bulldozed most ethnic Georgian villages, were particularly egregious. The Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) called those abuses ‘ethnic cleansing’. Human Rights Watch cited ample evidence to label them ‘crimes against humanity’ and ‘war crimes’.” – <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6171&l=1>